

Flora en fauna in het bestemmingsplan Burgum 2015

Inleiding

In de tweede helft van 2014 en begin 2015 is er onderzoek gedaan naar de flora en fauna in het plangebied van het bestemmingsplan Burgum 2015. Het onderzoek is gebaseerd op literatuurstudie en feitelijke verkenningen.

Werkwijze

De meeste informatie over beschermde natuurgebieden en beschermde flora en fauna is ontleend aan diverse recente en oudere onderzoeken/inventarisaties¹. Het plangebied is te voet verkend om de biotopen, die geschikt zijn voor (beschermde) soorten te beschrijven.

De bodemkaart en oude topografische kaarten zijn aanvullend geraadpleegd.

Landschap

Burgum wordt grotendeels omsloten door het Woudenlandschap met de kenmerkende eiken- en elzensingels, die deels ook binnen de bebouwde kom nog aanwezig zijn. In de ijstijden is de zandondergrond gevormd, waarvan de pingo(ruïnes) aan de west- en noordkant van het dorp nog getuigen. De oostkant van het dorp (ten oosten van de Kloosterlaan) ligt het hoogst en is door eeuwenlange bemesting met plaggen en schapenmest verder opgehoogd. In de bodem zit een dichte laag keileem, waardoor ook op de hogere gronden soms sloten nodig zijn, terwijl lagere delen juist weer zo droog kunnen zijn, dat greppels voor opvang van het regenwater voldoende zijn. De mineralen (kalk, ijzer) in de keileem zijn belangrijk voor een gevarieerde plantengroei.

Langs het Prinses Margrietkanaal ligt buiten het dorp open (veen)weidelandschap. Het veen is merendeels verteerd tot een humeuze laag op het fijnkorrelige (dek)zand. Het bedrijventerrein en de woonbuurt Winterswijk zijn op deze lager gelegen oeverzone van het PM-kanaal gebouwd. De sloten zijn gedempt met - achteraf gebleken - nadelen voor de waterhuishouding en het groen.

Biotopen met natuurwaarden

Wateren en oevers

Open water is vooral aan de randen van Burgum aanwezig.

Helder water met waterplanten en/of een rijke oeverbegroeiing zijn voor vissen, amfibieën en insecten (libellen) belangrijk. Vooral de drijvende waterplant Krabbenscheer is belangrijk, omdat de zwaar beschermde libellensoort Groene glazenmaker daarop eitjes afzet. Opvallend is het voorkomen van fonteinkruiden, waarvan enkele soorten op de rode lijst staan.

Vaak is er een zachte modderlaag aanwezig, waarin de Kleine modderkruiper, een visje (matig zwaar beschermd) voorkomt. In brede rietkragen kunnen rietzangers, rietgorzen en kleine karekieten nestelen, mits er voldoende rust is.

Op flauw hellende oevers groeit op de overgangen van droog naar nat een grote variatie aan planten, waaronder zeldzame en beschermde soorten.

¹ Zie slot van dit hoofdstuk

Amfibieën als groene en bruine kikkers, watersalamanders en padden zijn voor hun voortplanting gebonden aan het water. Dicht bij het water (sloten, tuinvijvers) houden ze zich schuil in houtstapels, tussen stenen, in schuren of onder takken. Libellen zetten hun eitjes af op waterplanten en leven eerst 2-3 jaar onder water. Boven vaarten, brede sloten en grote vijvers kunnen (zwaar beschermde) vleermuizen jagen op insecten (vooral muggen) en op rustige oevers bouwen eenden, meerkoeten, waterhoentjes en zwanen hun nesten.

Houtsingels, houtwallen en oude bomen

In Tussendijken, Burgum-West, Gerniershof en langs 't Skoalleloantsje zijn de houtwallen en houtsingels langs de (oorspronkelijke) perceelsgrenzen duidelijk zichtbaar in de stedenbouwkundige structuur opgenomen. Meest staan ze op hogere zandgronden zonder sloten, maar wel met greppels aan weerskanten om in natte perioden het water te kunnen bergen. Op de wal tussen de greppels groeien onder de oude eiken, elzen en berken, kruiden van schrale graslanden en aan de schaduwkant groeien varens. In voedselrijke situaties (bijvoorbeeld als er maaisel en ander tuinafval wordt gestort) overheersen de bramen en soms zelfs brandnetels. In de oude bomen kunnen holtes en spechtengaten voorkomen, waarin vleermuizen verblijven en vogels broeden. Oude bomen staan ook in het park bij Glinstrastate en achter het oude dorps huis (Schoolstraat 17 -19).

Gras- en hooiland

Extensief beweid of alleen 1-2 x per jaar gemaaid hooiland wordt voedselarmer, waardoor er tussen het gras kruiden kunnen groeien. Bloeiende kruiden zijn vooral voor insecten als bijen en vlinders aantrekkelijk. Beide insectengroepen gaan in aantal achteruit doordat de agrarische weilanden puur grasland zijn. Maaien moet na de broedtijd en bij beschermde planten (en rode lijstsoorten) liefst na de zaadzetting plaatsvinden.

Bomenlanen en bosjes

Burgum wordt wel een bomendorp genoemd, omdat in bijna alle straten bomen staan. Rijen bomen met een min of meer aaneengesloten bladerdak zijn goede vliegroutes voor vleermuizen tijdens hun nachtelijke voedseltochten. Dit geldt ook voor houtsingels en -wallen. Bosjes en grote tuinen zijn voor zangvogels belangrijk om te nestelen (ook in vogelhuisjes) en voedsel te zoeken, maar ook muizen, egels en soms een steenmarter of hermelijn voelen zich hier thuis. Voor vleermuizen zijn kasten opgehangen bij het Prinses Margrietkanaal.

Struwelen, hagen en tuinen

Zangvogels, egels en muizen leven in struwelen en tuinen, mits deze niet te netjes zijn. Juist tussen afgevallen bladeren, uitgebloeide planten, takken en hopen stenen vinden zij voedsel en dekking.

Gebouwen

Sommige soorten vleermuizen en vogels, maar ook bijvoorbeeld steenmarters zoeken verblijfplaatsen in leegstaande gebouwen, zolders, kelders of schoorstenen. Vleermuizen zitten vaak achter een gevelbetimmering of in (open) spouwmuuren. Voor de sloop van leegstaande gebouwen is een controle op hun aanwezigheid nodig. Mussen nestelen onder de dakpannen van woningen, huiszwaluwen onder de dakrand en gierzwaluwen onder dakpannen van hoge gebouwen (zoals kerken).

Soortbescherming (Flora- en faunawet) en rode lijstsoorten

De Flora- en faunawet kent categorieën beschermde soorten. De mogelijkheid om een ontheffing van deze bescherming te krijgen verschilt per categorie.

1. Algemene (beschermde) soorten; hiervoor geldt een algemene ontheffing mits het om ruimtelijke ingrepen gaat of bestendig beheer.
2. Middelzwaar beschermde soorten; hiervoor is een ontheffing nodig, tenzij gewerkt wordt met een goedgekeurde gedragscode.
3. Zwaar beschermde soorten: hiervoor is onder voorwaarden een ontheffing mogelijk
4. Vogels worden tijdens het broeden beschermd. De broedtijd is in de wet niet vastgelegd en verschilt per soort. In het algemeen is de periode tussen 1 maart en 15 juli de tijd waarin de meeste soorten broeden. De nesten van vogels, die hun nest jaarrond gebruiken zijn jaarrond beschermd. Hiervoor is onder voorwaarden een ontheffing mogelijk.

Ontheffingen moeten worden aangevraagd bij het ministerie van Economische Zaken. Voor alle dieren geldt een zorgplicht met uitzondering van dieren, die bejaagd mogen worden. De zorgplicht verbiedt het opzettelijk doden van dieren.

Rode lijst soorten

Voor alle zeldzame en/of sterk afnemende soorten worden Rode lijsten opgesteld. Deze lijsten staan niet in de Flora- en faunawet en hebben geen juridische status. Toch is wenselijk om deze soorten zo veel mogelijk te ontzien.

Categorie 1 soorten (Flora- en faunawet)

Tot de categorie 1 soorten behoren algemeen voorkomende soorten dieren, zoals diverse soorten muizen, egel, mol, haas, konijn, pad, kikkers, kleine watersalamanders en ook planten zoals dotterbloem, zwanenbloem en brede wespenorchis.

Dotterbloemen staan in het poldertje (ijsbaan) in Winterswijk bij het Margrietkanaal.

Zwanenbloemen staan in de vijver achter het gemeentehuis en in een sloot van Burgum-West bij de Burg. B. Lohmanlaan. De **Brede wespenorchis** wordt ook wel de "plantsoenororchis" genoemd, omdat ze plaatselijk in het openbaar groen staan.

Categorie 2 soorten (Flora- en faunawet)

Van de categorie 2 soorten zijn er een aantal binnen het bestemmingsplangebied aangetroffen. Een **Steenmarter** is enkele malen in het plangebied waargenomen.

Bij onderzoek naar aanleiding van baggerwerk zijn in de vijvers en (op)vaarten, die met boezemwateren zijn verbonden **Kleine modderkruipers** vastgesteld.

In sommige groenvoorzieningen staan beschermde orchideeën: de **Rietorchis** in de groenstrook door Burgum-West en aan de Pater Doesburglaan, waar ook de **Vleeskleurige orchis** en de **Klokjesgentiaan** staan.

Categorie 3 soorten (Flora- en faunawet)

Alle soorten vleermuizen en hun verblijfplaatsen, foerageerplaatsen en vliegroutes zijn beschermd. De **Meervleermuis** heeft een (kraam)kolonie in de muur van een woonhuis aan de Klompmakersstrjitte. Deze vleermuizen vliegen en foerageren boven meren en brede vaarten, die buiten het plangebied liggen (zie Natura 2000 gebieden). Hun vliegroutes binnen de bebouwde kom zijn niet bekend.

De andere soorten vleermuizen foerageren vermoedelijk dicht bij hun (niet bekende) verblijfplaatsen. **Watervleermuizen** huizen in boomholtes en vangen insecten boven vijvers in het park en bij het AZC. **Grootoorvleermuizen**, wonen in de toren van de Kruiskerk en foerageren voornamelijk in de lindebomen rond de kerk. De talrijke **Gewone** en **Ruige dwergvleermuizen** en de minder talrijke **Laatvliegers** hebben kleine kolonies in woningen en gebouwen in Burgum en foerageren in de omgeving daarvan. Ze zijn minder "lichtschuw" dan de hiervoor genoemde soorten en gebruiken de boomrijke straten en paden om zich te verplaatsen en te jagen op muggen en nachtvlinders.

Vogels (Flora- en faunawet)

Gierzwaluwen zie je boven het centrum van Burgum en nestelen onder dakpannen. Huiszwaluwen maken nesten onder dakranden en mussen onder de dakpannen. In oude bomen hebben spechten holten gehakt. Dit zijn voorbeelden van vogelsoorten, die ook buiten de broedtijd beschermde nesten hebben.

Rode lijstsoorten

In het openbaar groen zijn planten van de rode lijst te vinden: **Hemelsleutel** op de dykswal langs de R.H. van Kattendijkeweg. In de vijver achter het gemeentehuis, in de Nieuwstadse Opfeart en in sloten in Burgum West groeit **Krabbenscheer**, bij de Pater Doesburglaan **Klein fonteinkruid** en **Moeraskartelblad**.

De vissen **Winde** en **Kroeskarper** zijn gevangen bij het dempen van een vijver in het park en losgelaten in het Margrietkanaal, vanwaar ze naar verwachting in de nabije opvaarten een rustig plekje zoeken. Meer rode lijstsoorten zijn (nog) niet bekend.

Gebiedsbescherming (Natuurbeschermingswet)

De natuurbeschermingswet onderscheidt 3 typen natuurgebieden:

- Natura 2000 gebieden
- Ecologisch hoofdstructuur inclusief verbindingzones
- Natuurgebieden buiten de ecologische hoofdstructuur

Natura 2000 gebieden

Burgum ligt op ca. 7 km afstand van twee belangrijke natuurgebieden, de Natura 2000 gebieden de **Grote Wielen** en de **Alde Feanen**. Uit onderzoek (2006, Altenburg en Wymenga) blijkt, dat **Meervleermuizen** met een (kraam)kolonie in Burgum (zie hiervoor) foerageren in de Alde Feanen. Het Prinses Margrietkanaal wordt gebruikt als vliegroute naar Alde Feanen en naar het Burgumermar.

Ecologische hoofdstructuur inclusief verbindingzones.

De Natura 2000 gebieden en andere grote natuurgebieden, zoals het Burgumermar en de Leijen behoren tot de Ecologische hoofdstructuur van Nederland. Het gaat om de oeverlanden rond deze meren, zoals de Soestpolder ten oosten van Burgum grenzend aan het bestemmingsplan. De polder is eigendom van Staatsbosbeheer en belangrijk voor weide- en watervogels, die op de laaggelegen en deels overstroomde graslanden broeden en overwinteren (ganzen).

De verdere realisatie van de EHS is opgedragen aan de provincies. Het plan (Nota Ruimte, 2000) voorzag in een verbindingzone langs het Margrietkanaal door Burgum heen. Omdat de beide oevers van dit kanaal in Burgum over ca. 1 km bezet zijn met bedrijven heeft de provincie deze verbinding niet in het Streekplan 2007

opgenomen. Als alternatief is gekozen voor de verbinding via de Groote Wielen en het Houtwiel naar de Swemmer en via de Kûkhersterfeart naar het Burgumermar (Ecokwadrant, 2009). Om te voorkomen dat de doelsoorten van deze verbinding (Otter en Ringslang), bij Burgum in problemen komen heeft de provincie voorgesteld om langs de oevers van het Margrietkanaal “stapstenen” (rustpunten) van minimaal 20x6 m aan te leggen. Direct oostelijk en westelijk van de “bottleneck” moeten gebieden aangelegd worden, waar de dieren kunnen verblijven (Ecomemo provincie Fryslân, 30 oktober 2007).

In het kader van de gebiedsontwikkeling rond de Centrale As zullen deze gebieden worden aangelegd. Aan de westzijde van de nieuwe brug over het Margrietkanaal in Burgum wordt op beide oevers een moerassige natuurzone aangelegd. De nieuwe brug in Burgum krijgt een bredere overspanning om de moerasoevers te verlengen en het aquaduct, waarmee de Centrale As onder het Margrietkanaal doorgaat wordt uitgevoerd als een paluduct (met moerasstroken langs het water over de weg heen). Ten oosten van Burgum wordt het bestaande natuurgebied Sudermar uitgebreid tot aan het Margrietkanaal.

Volgens provinciaal beleid mogen in de nabijheid van de beoogde, maar nog niet aangelegde EHS geen ruimtelijke ontwikkelingen plaatsvinden, die de waarden (leefomstandigheden) in de nieuwe natuur significant verslechteren. Passend recreatief medegebruik is wel toegestaan (Streekplan Fryslân, 2007).

Natuurgebieden buiten de ecologische hoofdstructuur.

Rondom het bestemmingsplan liggen diverse kleinere natuurgebieden. Aan de west- en noordkant van Burgum zijn dat **pingoruïnes**, eigendom van It Fryske Gea en aan de oostkant zijn het **bosjes**, eigendom van Staatsbosbeheer en waterleidingbedrijf Vitens. De meeste zijn toegankelijk voor recreatief medegebruik.

Geraadpleegde literatuur:

- Vissen gevangen bij dempen vijver brug (2014)
- Vegetatieopname pater Doesburglaone: Marten Sikkema (2014)
- Actualisatie verspreidingskaartjes beschermde soorten EOP (2014)
- Natuuronderzoek Wetter- en Willepark (2013)
- Natuuronderzoek baggeren Nieuwstadse opfeart (2012)
- Ecologisch Ontwikkelingsplan Tytsjerksteradiel EOP (2009)
- Bestemmingsplan Elingsloane (2005)
- Natuuronderzoek baggeren Schipsfeart, Houtkolk en Easterse hei, Oranjewoud (2005)
- Bestemmingsplan Burgum-Oost (2004)
- Bestemmingsplan Burgum-West (2004)

Onderzoek ouder dan 3-4 jaar is onvoldoende actueel, waardoor de resultaten niet voor ruimtelijke ontwikkelingen gelden, maar wel als indicatie bij conserverende bestemmingsplannen kunnen worden gebruikt.

Bij het onderzoek natuurwaarden in het bestemmingsplan Burgum 2017

Het onderzoek is uitgevoerd in de 2^e helft van 2014 en de 1^e helft van 2015. De uitkomsten blijven geldig in 2017, maar er is op een enkel punt nadere kennis beschikbaar gekomen.

Hazelworm

In de zomer van 2015 is een Hazelworm ontdekt op het erf van Swanneblom 2 in Burgum-West. De Hazelworm is een pootloze hagedis en lijkt op een kleine slang. Het dier behoort tot de zwaarst beschermde categorie van de Flora- en faunawet. Volgens de Amfibieën en Reptielenatlas is de soort maar op één andere plaats in Fryslân eerder gezien. Op de Veluwe en in Zuid Limburg komt de soort algemener voor, maar op de andere zandgronden in Nederland sporadisch. De hazelworm laat zich weinig zien en leeft meest onder de strooisellaag van bossen en houtwallen. Swanneblom 2 is niet zo maar een plek in Burgum. Hier staat het oudste “spultsje” van Burgum, nu fraai gerestaureerd en van binnen gemoderniseerd tot woonhuis. Ook de erfbeplanting is deels gehandhaafd en wellicht leeft hier de hazelworm. Of het dier zich in de verder totaal gewijzigde omgeving (levendige nieuwbouwwijk in plaats van rustig landelijk gebied) kan handhaven is zeer de vraag. De hazelworm is ontdekt door een medewerker van ecologisch adviesbureau Altenburg en Wymenga.

Meervleermuis

Op blz 4 van het onderzoek wordt deze soort genoemd, omdat er een kolonie van de soort in Burgum aanwezig is. Ook wordt de relatie met het Natura 2000 gebied de Alde Feanen gelegd. Daar hoort echter bij, dat de Meervleermuis een doelsoort is voor zowel De Alde Feanen als voor het Natura 2000 gebied De Grote Wielen bij Leeuwarden. Voor een doelsoort wordt per Natura 2000 gebied een minimum aantal dieren vastgesteld en maatregelen om dit aantal te behouden of te bereiken.

Natuurbeschermingswet

De nieuwe Natuurbeschermingswet, die de Natuurbeschermingswet 1998, de Flora- en faunawet en de Boswet vervangt zal op 1 januari 2017 ingaan (en niet in 2016).